

Pablo Neruda

LUTALICA IZ VALPARAISA¹

Valparaiso je blizu Santjaga i izgleda kao da ih dele samo naše nepristupačne planine sa čijih se vrhova uzdižu, kao obelisci, džinovski, neprijateljski i rascvetani kaktusi.

Ali, u stvari, nešto beskrajno nedefinisano razdvaja Valparaiso od Santjaga, glavnog grada Čilea. Santjago je zatvorenički grad, opkoljen svojim zidinama od snega. Valparaiso otvara svoja vrata beskrajnom moru, žagoru sa ulica, dečjim očima: sve je drugačije tamo. U najkritičnijim trenucima moje mladosti odjednom bismo, uvek rano ujutru, posle noćnog lutanja, uvek u trećerazrednom vagonu i bez prebijenog dinara u džepu, vođeni zvezdom, hvatali neki voz za Valparaiso. Bili smo pesnici i slikari od nekih, manje-više, dvadeset godina i kad bismo bili zajedno, nas četvorica, petorica putnika, dolazilo je do neverovatnog naboja lude nepromišljenosti, koji je morao da deluje, da se širi i eksplodira. Valparaiso nas je dozivao svojim magnetnim otkucajem.

Mnogo godina kasnije taj isti neobjašnjivi zov osetio sam samo još iz jednog grada. Bilo je to za vreme života u Madridu. Samo bih odjednom u nekoj pivnici, na izlazu iz pozorišta noću ili jednostavno dok sam išao ulicom, začuo glas Toleda, koji me je dozivao; nemi glas njegovih duhova, njegove tišine. I tada smo, u sitne sate, sa prijateljima, podjednako ludim kao oni iz moje mladosti, odlazili prema staroj, sagoreloj i oronuloj tvrđavi. Ponovo smo bili putnici bez para i bez i jednog poznanika, samo što smo sada obučeni spavali ispod kamenih mostova na obalama reke Taho.

Ne znam zašto mi se od svih inspirativnih putovanja u Valparaiso urezalo u pamćenje putovanje koje je mirisalo na biljke ubrane nasred polja. Ispričaću priču.

Išli smo da ispratimo jednog pesnika i jednog slikara koji je trebalo da otputuju u Francusku, u ekonomskoj klasi broda *Pacific Steam Navigation Company*, koji je bio usidren u zalivu. Jako osvetljeni brod čiji se dimnjak pušio stajao je tamo dole: nije bilo sumnje da će ubrzo isploviti. Kako nismo mogli da sakupimo dovoljno para ni za najgori mogući hotel, potražili smo Novoa, jednog od naših omiljenih ludaka iz sjajnog Valparaisa. Znali smo da se on neće iznenaditi, a njegova kuća u brdima bila je uvek potpuno otvorena za ludost.

¹ 14. septembra 1973. Pablo Neruda izdiktirao je Matildi Urutiji, svojoj ženi, poslednje poglavlje svojih nezavršenih memoara *Priznajem da sam živio*. Posle 40 godina, Fondacija „Pablo Neruda“ uvrstila je mnoštvo neobjavljenih tekstova u tom koji objavljuje izdavačka kuća „Seix Barral“ u Španiji. *Kultural* (<https://elcultural.com/revista/letras/Pablo-Neruda-inedito/40253>) objavljuje četiri od tih neobjavljenih tekstova, zajedno sa člancima Luisa Marije Ansona i Horhea Edvardsa, bliskih prijatelja pesnika iz Čilea. Dario Oses, direktor biblioteke Fondacije i glavni i odgovorni urednik ovog izdanja, objašnjava da je dodato jedno stotinak neobjavljenih stranica koje „dopunjuje neku priču ili temu u knjizi ili su bile obeležene, što je upućivalo na to da su mnogi tekstovi mogli biti napisani da bi kasnije bili uključeni u memoare“. Čileanski pesnik nikada nije prestao da sakuplja sve ono što je osećao, živio i za šta se borio, a to je činio, kako je sam napisao „da bi uspeo da napiše dugu cikličnu pesmu, koju još uvek nije završio, jer će je završiti njegova poslednja reč u poslednjem trenutku njegovog života“. (*Prim. prev.*)

Bilo je kasno u noć kada smo krenuli. Nije bilo tako jednostavno. Iako smo se neprestano penjali uz brda i brda i klizali i kotrljali u beskrajnoj tami, jasno smo mogli videti smirenu siluetu Novoa koji nas je predvodio. Bio je ogroman čovek, velikih brkova i guste brade. Nabori na njegovoj tamnoj odeći podsećali su na krila ptice u nepoznatim vrhovima tog planinskog venca kojim smo se nerasporeženi peli u mraku.

On nije prestao da priča. Bio je to jedan ludi svetac koga smo samo mi, pesnici, kano-nizovali. Nije obraćao pažnju na zvanje koje smo mu dodelili, već je mislio o tajnim vezama između telesnog zdravlja i prirodnih darova zemlje, koje je samo on znao. Bio je, naravno, prirodnjak. Bio je vegetarijanac i jeo samo biljke, i, iako se stalno vraćao unazad kako bi nam, glasom koji je odzvanjao u planini, održao neku bukvicu o zdravlju, kao da smo bili njegovi učenici, išao je veoma brzo, baš kao neki Sveti Hristifor po usamljenim predgrađima noću.

Najzad smo stigli u njegovu kuću, za koju se ispostavilo da je bila koliba od dve sobe. U jednoj od njih nalazio se krevet našeg Svetog Hristifora, a veći deo druge sobe zauzimala je velika fotelja od pletene trske, maestralno delo iz viktorijskog perioda, sa bogato isprepletanim, ali suvišnim rozetama od slame i čudnim vrećicama vezanim za naslone za ruke.

Odlučili su da ja spavam na velikoj fotelji te noći. Moji prijatelji su rasprostirali dnevne novine od tog popodneva na pod i svečano se ispružili na najznačajnijim vestima dana. Ubrzo sam, po disanju i hrkanju, primetio da su svi već pozaspali. Ja nisam mogao da spavam u sedećem položaju u onoj monumentalnoj stolici. Od umora nisam mogao da zaspim.

Sa usamljenih planinskih vrhova čula se tišina: samo lavež nekih nebeskih pasa koji se prostirao kroz noć, samo neki zvižduk broda iz daljine, koji je pristizao ili izlazio iz luke, potvrđivao je da smo u Valparaisu.

Odjednom sam osetio neku čudnu i očaravajuću aromu koja je dopirala do mene. Bio je to neki planinski miris livade, biljaka koje su rasle u mom detinjstvu i na koje sam zaboravio u vrtoglavoj gradskoj gužvi. Osetio sam kako sam se mirio sa snom, pokriven majkom zemljom.

Ali, odakle je dolazio taj divlji dah zemlje? Neki jak miris sačinjen od najčistijih aroma dopirao je do mene i zaposedao mi čula. U mraku sam opipao okvir od trske svoje ogromne fotelje.

Prstima sam prešao preko njenih pletenica i napipao bezbroj vrećica. U njima sam, iako nisam video u mraku, prstima dodirnuo suve i glatke biljke, grube, bodljikave i zaobljenje grane, nežne, čvrste i listove zašiljenih vrhova. Pravi pravcati izvor zdravlja našeg domaćina vegetarijanca, koji je celog života, tako krupan, išao gore-dole i sakupljao korov svojim velikim rukama Svetog Hristifora.

Pošto sam razrešio misteriju, s lakoćom sam zaspao među tim biljkama čuvarima.

Kad se danas, ovog avgustovskog jutra 1973. na Crnom ostrvu, setim toga, ne mogu da ne primetim da su svi moji prijatelji iz one čudne i aromatične noći otišli u smrt, svako sa svojom tragičnom ili mirnom sudbinom.

POSLEDNJA LJUBAV PESNIKA FEDERIKA

Kada sam 1934. stigao u Madrid, upoznao sam sve prijatelje Garsija Lorke i Albertija. Bilo ih je mnogo i za nekoliko dana osećao sam se kao da sam ceo život proveo sa španskim pesnicima. Prirodno je da smo Španci i mi, Amerikanci, veoma različiti i to uvek ističemo, sa ponosom ili na pogrešan način, i jedni i drugi.

Shvatio sam da je među Špancima iz moje generacije vladao bratski odnos i bili su mnogo solidarniji od mojih drugara iz Amerike. U isto vreme potvrdio sam da smo mi bili univerzalniji i da smo imali mnogo više interesovanja za druge jezike i kulture. Samo je nekolicina među njima govorila strane jezike i kada su Desnos i Kregel došli u Madrid, morao sam da im prevodim kako bi se razumeli. Federiko nije znao da kaže ni reč na francuskom. Naravno da je bilo izuzetaka: Alberti, Giljen, Salinas putovali su po svetu i imali su veću širinu. Španci su mi generalno izgledali kao provincijalci iz Evrope i to mi se odmah mnogo dopalo. Kasnije sam shvatio da glavna snaga Španije, njena duhovna pravda ili nepravda, jeste njeno ovozemaljsko ograničenje, koje je, možda, i njena tragedija.

U krugu Federikovih prijatelja sa kojima sam se, dok sam živeo u Španiji, godina svakodnevno viđao, skoro da nije bilo homoseksualaca. Možda je Federiko, koji je bio vitak kao neki toreador, nalazio svoje ljubavi na drugoj strani. Kasnije je, na naša okupljanja, uvek dolazio u pratnji jednog snažnog, muževnog i zgodnog mladića. Malo-pomalo počeo sam da shvatam da je upravo taj mladić bio velika Federikova ljubav, njegova poslednja ljubav. Zvao se Rafael Rapin (Rafael Rodrigues Rapun). Bio je iz radničke porodice, stidljiv, duge, kovrdžave kose, ni previsok ni premršav, imao je tu tipičnu špansku jednostavnost i bio potpuno normalan muškarac. Imao sam utisak da su on i drugi mladići koji su dolazili sa njim u bar bili seksualno veoma usamljeni i tako sam jednog dana, kako neki dobri tata, odveo dvojicu ili trojicu, među njima i Federikovog prijatelja, u bordel u blizini pivnice gde smo se okupljali. Meni, kao Amerikancu koji je prerano sazreo, bilo je neverovatno da ovi mladići nikada nisu stvarno osetilu ženu.

Seksualna glad u Španiji bila je preterana. Jednog poslepodneva dok smo na putu ka Bombilji, delu grada koji je bio poznat po provodu, prolazili predgrađima, spuštali smo se i spuštali prema Mansanaresu nekakvim prašnjavim putem, ograđenim belim zidovima koji su se kilometrima prostirali sa obe strane puta. Privuklo mi je pažnju to što su zidovi okrećeni u belo bili celom dužinom išarani grafitima, do te mere da je izgledalo kao da su crni.

Izašao sam iz auta da bih pažljivo pogledao te zanimljive natpise. Ali, u stvari, svi su imali istu poruku ispisanu krivim slovima svih dimenzija: „Ovim putem prošao je Pepe sa željom da nešto kresne!“, „P. S. i R. bili su ovde 3. jula i sa željom da nešto kresnu!“

Ovaj zarazni erotizam bio je deo Španije, njene izolacije, njene tišine i njenog gvozdenog oklopa. To mi je izgledalo skandalozno. Ja sam, još pre puberteta, milovao i poznavao ženska tela. I, iako je španska kolonijalna sila nametnula tu čednost Americi, svi su našli načina da joj se podsmevaju i rade ono što su želeli. Ja nisam pridao nikakvu važnost tome što sam one mladiće vodio u avanturu, a Federiko, prema kome sam se, nesumnjivo, pogrešno ophodio, stalno se smejao toj epizodi. Sve ovo pričam da bih stavio do znanja koliko je sentimentalna naklonost pesnika bila nevažna.

Na osnovu njegovih pesama o Njujorku, u kojima oštro kritikuje poročnu korupciju, meni se čini da je Garsija Lorka bio jedna čista ljudska duša. Njegov senzibilitet se po svetim zakonima prirode odražavao na drugačiji način, a on tome nije mogao da se odupre.

Za vreme rata oružana pobuna desničarskih snaga okončala je život tog veselog pesnika.

Nekoliko nedelja posle njegove smrti, Rafael Rapin, koji je bio deo te čudne idile, takođe je bio ubijen.

Pao je u Teruelu dok je upravljao topom. Neprijateljski mitraljez pogodio je upravo mesto sa koga se on borio.

SNAŽAN UTICAJ VISOKOG DRVEĆA

Poezija mora da živi u telu svakog pesnika, mora da teče njegovim venama i mora biti snaga i otkucaj srca celog njegovog bića. To je materija koja se nalazi toliko duboko u nama da ju je vrlo teško ispitati, međutim, i kao takva, ona se suočava sa jakim olujama.

Počeo sam da pišem vrlo mlad. Možda osim pisanja poezije u životu nisam radio ništa drugo, ni dobro ni loše. Snažan uticaj na moju poeziju imalo je visoko drveće iz divlje prirode na jugu moje zemlje, koji je, takođe, i najjužnija tačka sveta. To je predeo velike samoće, slabo naseljen, gde većim delom godine pada kiša. Pisao sam melanholičnu poeziju koja je poticala iz tog mračnog i pustog ambijenta.

U to vreme imao sam mnogo prijatelja izdaleka. Mnogi od njih dolazili su iz Rusije. Likovi, događaji, stalne patnja, velike radosti i sav taj izvanredni opus jedne izuzetne književnosti ispunjavali su srceparajućim životima moju samoću u mladosti. Nikada neću zaboraviti noći u kojima su se u mom srcu, dok sam sa strašću čitao, mešala osećanja princa Miškina ili peripetije Fome Gordejeva sa zvukom talasa koji su zapljuskivali južnjačke arhipelage.

Napisao sam mnogo stihova o ljubavi, mnogo stihova o smrti i o životu, posvetio sam veliki deo svoje poezije intenzivnoj i izuzetnoj borbi američkih naroda. Svaka tačka ogromnog prostora ovog kontinenta obeležena je krvlju, agonijom, pobedama i patnjom. Nema američke zemlje, ni američke poezije bez napaćene duše američkog čoveka. Eksploatatori su doleteli sa svih strana, kao ptice grabljivice, i zaposeli svaki deo zemlje, i neko mora da ispriča, i tu priču pretvori u poeziju.

Međutim, ne smatram da poezija treba biti u potpunosti politička. Pesnici moraju da otvore čula ka svim horizontima, a ti horizonti mogu biti nepoznati. Neke od najboljih pesama ikada napisanih bile su neka vrsta razgovora sa tamom. Dve među njima: „Kople“ (šp. *Las Coplas*) Horhea Manrikea i „Elegija“ Tomasa Greja kucaju na zatvorena vrata Smrti. Taj zvuk udaraca na vratima i dalje se čuje i čuće se dok je čoveka.

U mojim pesmama želeo sam da govorim o jednostavnijim, običnim i najosnovnijim stvarima. Napisao sam pesme o drvetu, vazduhu, kamenu, satu, moru, paradajzu, šljivi, luku. To su izuzetno vesele pesme, u njima sam želeo da ponovo ispevam sve što je već ispevano kako bi sve i dalje živelo. Kao što sam verovao da je dužnost pesnika da se stalno seća tragične, krvave istorije i eksploatacije Indijanaca, verovao sam da je dužnost pesnika i da piše o običnim stvarima i da svakoj od tih stvari prida određenu važnost u životu.

Čudno je to, ali nisam naišao na dovoljno razumevanje među onima koji je trebalo da me najviše razumeju. Mladi ljudi koji su uređivali novine u jednoj od svetskih prestonica uporno su mi tražili neke pesme. Poslao sam im jednu o kukuruzu i drugu o šljivama. To su dve jednostavne pesme, jasne i vesele iz ovog dela mog stvaralaštva. Nisu ih objavili. Nisu im se dopale. Međutim, ja sam to lepo prihvatio, kao neki poklon, jer sam stekao utisak da je u meni bilo možda više mladalačkog duha nego u tim mladim ljudima, što me je posebno obradovalo.

SLIKA JUGA

U dolascima i odlascima, prolaznim i osuđivanim ljubavima, ja sam u mladosti postao svestan ne samo prirodnih lepota zemlje, već i konflikata, patnji i pljački kojih je bilo i u poljima i u šumama. Činjenica je da su Španci osvojili staro meksičko kraljevstvo i Peru neverovatnom brzinom, kao grom iz vedra neba, i da su se oba indijanska, već propala, podeljena i parazitska carstva predala tim bradatim napadačima potpuno ravnodušno. Međutim, istorija Čilea bila je drugačija.

U našoj istoriji obostrani masakr trajao je tri veka. Napadnuti Indijanci i španski osvajači međusobno su se poubijali, ali su osvajački vojnici i njihove porodice, čiji je broj zbog nemilosrdnog rata bio znatno smanjen, ostavili za sobom sistem raspodele imanja koji će neobjašnjivo nastaviti da postoji i posle njih. Zapravo, tek je prva narodna vlada u Čileu, bolje reći, vlada predsednika Salvadora Aljendea, podelila te velike posede zemlje između 1971. i ovih meseci 1973, kada pišem ove memoare. Podrazumeva se da su memoari, generalno, lična sećanja, ali je moja zemlja, sa svim svojim problemima, mene nekako uvek pratila svuda po svetu. Iako bi možda nekome, ko se iz Evrope, Azije ili Sjedinjenih Američkih Država, interesovao za moju poeziju, Čile, ova dugačka i mala zemlja, izgledao kao neki planetoid, koji se sa neba nije ni video na zemlji, za mene je bio mnogo više. Mi, Čileanci, delimično potičemo od neke čudne sorte.

Mešanci iz drugih zemalja Južne Amerike potiču od Indijanki koje su pirinejski vojnici silovali. Mi, Čileanci, takođe potičemo od silovanja, ali od ratnika iz Araukanije koji su silovali španske žene. Tokom ovih vekova najdužeg građanskog rata, čileanski Indijanci, nemilosrdni poput Španaca, ubili su i poslednjeg Španca koga su zatekli po gradovima i tvrđavama koje su napadali i uništavali. Međutim, interesantno je da nikada nisu ubili nijednu ženu. Ne znam odakle im takav običaj u ratovanju, ali Araukanci, čiju sam krv takođe nasledio, i dalje su za mene misteriozni, daleki i otuđeni, kao i oni koji su se u 16. veku pojavili polugoli i naoružani primitivnim strelama i suprotstavili se nepobedivim osvajačima.

Zarobljene Španjolke rodile su decu svojim indijanskim silovateljima i to su Čileanci. Potičemo iz vrlo čudnih okolnosti. Kada je 1810. godine, pošto je španska monarhija zbačena s vlasti, Čile dobio nacionalnu vladu, moji sunarodnici, koji su upravo došli na vlast, osećali su se vrlo komotno u tom starom sistemu. Izmislili su titule, proglasili se plemićima i prvorodencima i nastavili da žive od tuđeg rada. Da bi proširili teritoriju, i oni su nastavili da ubijaju Indijance. Taj krvavi period nezavisnog Čilea buržoazija licemerno naziva „Uspostavljanje mira u Araukaniji“.

Ti mirotvorci poubijali su Araukance i zauzeli njihove posede. Nakon naseljavanja ne-taknute i divlje zemlje, naoružali su se zakonicima, sudijama, advokatima i policijom, pa su, mecima i tojagama u glavu, tu naselili kriole (potomke Evropljana). Bila je to zemlja nato-pljena krvlju po kojoj sam prolazio na konju. Vredni ljudi poput porodice Ernandes, kao prvi vojnici nove gerile, odlazili su u planine sa srpovima i kosama kako bi preživeli, a kasnije bi se pojavili novi vlasnici koji su ravnodušno oduzimali sve njihovo. Vladajuća manji-na iz Santijaga de Čilea, koja je već uništila ogromne provincije vina, raširila se po celom jugu. Podelili su društvo na nekoliko veoma bogatih zemljoposjednika i ogromnu većinu siromašnih seljaka, kako Čileanaca, tako i nekadašnjih novih vlasnika, ali sada neuhranjenih, bosih, u pocepanoj odeći i neukih. To je bila organizacija društva u kojoj je rasla moja ge-neracija; istrošeni od ljubavi i melanholije, učili smo preplašeni skrivenu istoriju naše zemlje.

Tražio sam ljude koji bi mi pričali o prošlosti i sadašnjosti i neprestano sam tražio knjige iz kojih bih mogao da saznam istinu.

Čuo sam da je postojala mala knjiga koja je opisivala sve gadosti počinjene tih godina. Naziv knjige glasio je *Tragedija Patagonije (La Patagonia tragica)* i tek posle trideset i pet godina neprestanog traganja, uspeo sam da dođem do jednog primerka tog dokumenta.

U knjizi je bila zabeležena okrutna istorija i gola istina o tome kako je indijansko pleme Ona nestalo sa lica zemlje. Ti nomadski ljudi bili su jedini na svetu koji su sačuvali navike i običaje iz kamenog doba, ali te zasluge nikome nisu bile važne. Ta siromašna ribarska ple-mena preživljavala su na najneplodnijoj zemlji na celom svetu, ali nisu preživeli Menende-se, ni Montese, koji su smatrali da su ti mršavi stanovnici Patagonije kao susedi opasni za odgoj njihovih ovaca i pobili ih sve redom, bez izuzetaka, i muškarce i žene i decu.

(Sa španskog prevela **Dragana J. Đorđević**)